

DOBROVOLNÁ SLUŽBA VLASTI. ZÁJEM O VSTUP DO AKTIVNÍ ZÁLOHY ARMÁDY ČR V DOBĚ KRIZE

Jan Bubanec

Fakulta humanitních studií UK Praha

Voluntary Service to the Country. Interest in Joining the Czech Active Army Reserve in Times of Crisis

Abstract: This article focuses on the motivations of candidates for service in the Active Reserve or for completing Voluntary Military Training. In the context of the ongoing war in Ukraine, people's interest in service is sharply rising. Thus, the main research objective is to shed light on the motivations for serving in the military in the context of the proximity to potential threats, for which I used the qualitative research methods of semi-structured interview analysis, participant observation, social network analysis, and secondary data. In this article, I provide an overview of the existing research and introduce concepts through which the Active Reserve Institute can be perceived, especially the concepts of respnzibilization and that of reserve soldiers being transmigrants. This article is the output of a completed bachelor thesis on the topic. It contains a cross-section of this work and its findings, which show the need for new motivation categories and how the presence of potential conflict affects the perception of defense in the eyes of society.

Keywords: *active reserve; voluntary military training; service to country; army; citizenship; volunteering; transmigration; respnzibilization; war in Ukraine*

„Udělejte něco pro svou zem – vstupte do aktivních záloh“; „Aktivní záloha hlásí enormní zájem uchazečů“; „Kvůli válce na Ukrajině je až desetkrát vyšší zájem o aktivní zálohu“. Tyto a podobné nadpisy článků jsme mohli sledovat

na předních stranách tisku i hlavních zpravodajských portálech na internetu už od začátku konfliktu na Ukrajině, který trvá již druhým rokem. Od začátku této války zažívá naše armáda nepřetržitý zvýšený zájem občanů o bezpečnostní problematiku, počet uchazečů o aktivní zálohu stoupl až desetinásobně, dobrovolná vojenská cvičení jsou na tom podobně (Vik 2022; Tauberová 2023). Za vojenskou pomoc Ukrajině získala v loňském roce Armáda ČR velké finanční dary od USA (Uhlíř 2023). V letošním roce poprvé od vstupu České republiky do Severoatlantické aliance vláda schválila zákon o dvouprocentním výdaji HDP na obranu (Kopecký 2023).

V jistém slova smyslu se tak Česká republika a její armáda nacházejí v přelomovém období, kdy se mění ustálené pořádky. Změny, které byly ještě před dvěma lety na horizontu příštích desetiletí, přispěchaly na pořad dne. To vše mi bylo motivací pro sepsání antropologické bakalářské práce,¹ která se věnovala problematice aktivní zálohy a tzv. dobrovolného vojenského cvičení v kontextu dnešní doby. V tomto článku bych nejprve představil institut aktivní zálohy (dále jen „AZ“) a dobrovolného vojenského cvičení (dále jen „DVC“). Poté představím svůj bakalářský výzkum a jeho závěry – jaké byly motivace uchazečů o AZ (DVC) a jakými koncepty lze institut AZ nahlížet.

Co je „aktivní záloha“ a co „dobrovolné vojenské cvičení“

Aktivní záloha je součástí zálohy ozbrojených sil České republiky, což ukládá zákon č. 585/2004 Sb. (zákon o branné povinnosti a jejím zajišťování). Jedná se o formu dobrovolného převzetí branné povinnosti v době míru. Do AZ jsou vojáci zařazováni na základě vlastní žádosti, a to na dobu do tří let, vydáním rozhodnutí ředitele krajského vojenského velitelství. Aktivní záloha je nejlépe připravenou zálohou OS ČR určenou k doplňování armády době v míru, za stavu ohrožení státu a za válečného stavu (postavení upravuje zákon č. 45/2016 Sb., zákon o službě vojáků v záloze). Aktivní záloha je prostředkem k posílení některých schopností armády a zároveň vojáci v AZ posilují civilně-vojenské vztahy (srov. Stejskal 2015; Zetocha 2007).

K plnění úkolů ozbrojených sil se vojáci v AZ připravují formou vojenských cvičení. K samotnému plnění úkolů v době míru můžou být vojáci v AZ povoláni

---

¹ Jan Bubanec: *Dobrovolná služba vlasti – zájem o vstup do aktivní zálohy AČR v době krize*. Rkp. bakalářské práce obhájené na Fakultě humanitních studií UK v Praze, 2023. Práci vedla Markéta Zandlová.

do služby v operačním nasazení. Mohou být nasazeni k záchranným pracím, k plnění úkolů Policie ČR, ke střežení objektů důležitých pro obranu státu, anebo do operací na území ČR nebo v zahraničí (Ministerstvo obrany 2017). Zájemci o službu v AZ musí absolvovat kurz základní přípravy na vojenské akademii ve Vyškově. Kurzy jsou koncipovány nepřetržitou formou 4týdenního intenzivního výcviku bez možnosti opustit areál. Po tomto kurzu základní přípravy jsou vojáci zařazeni ke svým jednotkám, které si předtím vybrali (teritoriální strážní či bojové jednotky), standardně na 3 roky. Potom může být v případě zájmu občana závazek prodloužen.

Další možností, jak se občané mohou dobrovolně zapojit do obrany vlasti, ale nezavázat se ke službě v AZ na několik let, je tzv. dobrovolné vojenské cvičení („DVC“). Spočívá v tom, že občan převezme dobrovolně výkon branné povinnosti a požádá o účast na vojenském cvičení. KVV této žádosti vyhoví a do 2 let je uchazeč odeslán na kurz základní přípravy (ve stejném rozsahu jako AZ) s tím, že po skončení kurzu mu závazek končí, vrátí zapůjčenou uniformu a nevztahují se na něj žádné další povinnosti (Ministerstvo obrany 2023a).

Zcela aktuálně v době vzniku tohoto článku byla schválena úprava branné legislativy, která kromě výše zmíněných možností zapojení občanů do obrany státu přináší institut tzv. dobrovolného předurčení. Všem občanům, kteří dosáhli 18 let (tedy se na ně vztahuje branná povinnost), bude doručena informace o tom, jak lze participovat na obraně, a pokud se občan rozhodne pro dobrovolné předurčení, znamená to pro něj bezprostředně pouze absolvování zdravotní prohlídky. Zároveň se však zavazuje k povinnosti zúčastnit se cvičení a osvojit si základní vojenské dovednosti, pokud by došlo k podstatnému zhoršení bezpečnostní situace. O konání těchto cvičení by musela rozhodnout vláda a sněmovna (Ministerstvo obrany 2023b).

Metodologie

Cílem výzkumu bylo osvětlit, proč lidé vstupují do AZ / absolvují DVC právě v této době krize, a pochopit, jak uchazeči konceptualizují přechod mezi civilním a vojenským prostředím. Za tímto účelem jsem se rozhodl zúčastnit dobrovolného vojenského cvičení (srpen/září 2022), to znamená, že jsem byl insider – součást zkoumaného terénu. Využil jsem metod kvalitativního výzkumu, jako jsou polostrukturované rozhovory s účelovým vzorkem účastníků kurzu základní přípravy pro AZ a DVC ve Vyškově (9 osob), analýzu sociálních sítí a náborových materiálů armády (Facebook, webové stránky), analýzu sekundárních dat,

kteřá se vážou k tématu (např. Burian 2012; Kamenský 2015; Kopecká 2015; Stehlíková 2018), a terénní poznámky ze zúčastněného pozorování.

V rámci zúčastněného pozorování jsem se pohyboval v jasně ohraničeném terénu kasáren, kde se kurz základní přípravy konal 6 týdnů bez možnosti areál opouštět. Moje pozornost byla zaměřena především na členy mé jednotky (čety), do kterých jsme byli rozřazeni a v rámci kterých se odehrával veškerý program, a dále pak na naše instruktory a další osoby, se kterými jsme přišli do styku. Ke zúžení zacílení vzorku nutně muselo dojít v rámci polostrukturovaných rozhovorů. Ty probíhaly během dvou volných dní uprostřed kurzu v oddělené místnosti a byly zaznamenávány na diktafon. Pro rozhovory jsem volil účelový výběr výzkumného vzorku a účelové vzorkování. Počet osob, se kterými jsem mohl rozhovory provést, byl omezený časem i prostředím, přesto jsem se snažil o vzorek heterogenní povahy, ve kterém byli zastoupeni účastníci z různých věkových, vzdělanostní a genderové kategorie a svým zastoupením odpovídali poměrům v celé četě.

označení	věk	pohlaví	povolání	vzdělání	AZ/DVC	místo působení
Vojínka č. 1	41	žena	manažerka	vysokoškolské	AZ	Praha
Vojín č. 2	20	muž	student	vysokoškolské	DVC	Praha/Itálie
Vojín č. 3	25	muž	student	vysokoškolské	AZ	Praha/Liberec
Vojínka č. 4	24	žena	výzkumnice	vysokoškolské	AZ	Strakonice
Vojín č. 5	26	muž	podnikatel	vysokoškolské	AZ	Jihlava
Vojín č. 6	21	muž	student	vysokoškolské	AZ	Praha
Vojín č. 7	21	muž	student	vysokoškolské	DVC	Pardubice/Brno
Vojín č. 8	23	muž	student	vysokoškolské	AZ	Jihlava/Brno
Vojín č. 9	43	muž	skladník	vyučen	AZ	Olomouc

Tabulka 1. Představení informantů (vlastní zpracování).

V souladu s etickými principy jsem o výzkumu předem informoval velitelství výcviku – Vojenskou akademií Vyškov. Hlavnímu instruktorovi naší čety jsem na místě sdělil svůj záměr a on mi následně povolil provést rozhovory s vybranými členy čety. Zúčastněným osobám jsem vysvětlil principy anonymizace a možnost nebýt součástí výsledného textu. S vybranými vojáky jsem vedl rozhovory s jejich informovaným souhlasem, který byl zaznamenán na nahrávkách.

Dále v tomto článku budu citovat útržky z rozhovorů a z důvodu anonymity participanty označuji vždy jako vojín / vojína a číselně odlišením.

Rovněž je třeba upozornit na případné limity výzkumu, které se projeví zejména v obtížnosti kontaktování uchazečů o službu, kteří se přihlásili po začátku války na Ukrajině (mým opakovaným žádostem osobně, telefonicky či e-mailem na Rekrutační středisko a Agenturu personalistiky nebylo vyhověno). Provedení rozhovorů a pozorování tak bylo realizováno přímo na kurzu základní přípravy, kde byli lidé, kteří se rozhodli vstoupit do služby, již před začátkem konfliktu. Téma války se však odrazilo v jejich motivacích a uvažování o službě v Armádě České republiky, jak potvrdily provedené rozhovory.

„Něco visí ve vzduchu“ – přítomnost války na cvičení

Rád bych na úvod zařadil kapitolu opřenou převážně o zúčastněné pozorování, kde poukážu na to, jak se hrozba války propisovala do celého procesu od vstupu do AZ až do zakončení kurzu. Při oznamování svého rozhodnutí rodině a přátelům jsem se setkával vedle nepochopení také s reakcemi souvisejícími s válkou na Ukrajině. Podobně na tom byli i moji informátoři: „Můj děda si myslel, že mě pak pošlou někam na Ukrajinu (smích)“ (vojín č. 2). „Mamka mě podporuje, ale má strach, že kdyby šlo do tuhého, musela bych nastoupit“ (vojínka č. 4). „Doma jsem musel zdůraznit, že se nechystám k profíkům, a přítelkyně nechce, abych vstupoval do AZ – má strach“ (vojín č. 7).

I v průběhu kurzu byla atmosféra v tomto ohledu zvláštní. Uvědomění toho, že zatímco my jsme si tam „hráli na vojáky“, reální lidé v reálném boji v ten stejný čas umírali, bylo děsivé. V průběhu dne jsme neměli přístup k telefonu, a tak jsme každý večer četli zprávy, co se na bojištích Ukrajiny odehrálo nového. Rovněž instruktoři často své výklady doplňovali o poznámky týkající se dění na Ukrajině, rozebírali jsme reálné příklady například na hodinách taktické přípravy. Vedle toho bylo téma Ukrajiny častým námětem vtípů typu „tohle na Ukrajině potřebovat nebudeš“, nebo když jsme se na korbě tatry bez oken přepravovali již delší dobu neznámo kam: „Jedeme na frontu, až vylezeme, hlavně nezkoušejte ruštinu“ apod. Tyto vtipy jsou příkladem situací, kdy má člověk tendenci zlehčovat věci, ze kterých má strach, ale nejsou natolik přítomné, aby byly přímým ohrožením (srov. Janeček 2023).

Jednoho dne se v areálu konal charitativní běh, ke kterému jsme se dobrovolně povinně připojili. V „bouřlivém proslovu“ velitel kasáren opakovaně vyzýval k tomu, že chce slyšet náš bojový pokřik „Ů-Á“ (bylo nás přes osm

set vojáků), s hlasitostí nebyl spokojen, a tak řekl, abychom si uvědomili, že jako vojáci jsme zabijáci, že si máme představit to, jak s bajonetem a bojovým pokřikem běžíme proti nepříteli a páreme jeho břicho v boji o vlastní přežití. Zděšení bylo patrné na všech. Bylo to poprvé, co jsme byli konfrontováni s krutostí a nesmyslností války a zabíjení. Představa, že tohle a mnohem horší věci se skutečně odehrávají v ne příliš vzdáleném konfliktu, byla zdrcující. Tento velitel považoval „párání“ za jakýsi druh iniciace, a proto jsme na závěr našeho kurzu všichni běželi a s bajonety probodávali pytle naplněné slámou...

Jak uvádí Haluzík (2018: 65), právě tento pocit, že „něco visí ve vzduchu“, že to už brzy musí „vybuchnout“, „je zážitkem přechodového rituálu a zdrojem pocitu jednoty a skupinové identifikace a potřeby ‚být u toho‘. Později i jen vzpomínka na toto období bude faktorem při motivaci a rozhodnutí do konfliktu vstoupit“. Proto je tak těžké proniknout na pozadí motivací aktérů válečných konfliktů, protože často leží ve zdánlivě bezvýznamné minulosti.

Motivace ke vstupu do AZ / pro absolvování DVC

Motivací k zapojení se a setrvání ve službě vlasti skrze institut aktivní zálohy může být mnoho. Často se motivace skládají z mnoha rozmanitých faktorů a záleží na spouštěcím momentu, který tuto výslednici promění v čin. Téma aktivních záloh je celkově velmi složité uchopitelné už jen z toho důvodu, že v každém státě nabývá odlišné podoby, proto je těžké přejímat výzkumy a koncepty ze zahraničních studií, protože jsou zasazeny do odlišného kontextu. V České republice se výzkumu aktivních záloh nikdo systematicky nevěnuje, a tak se v sekundárních zdrojích (publikované bakalářské a diplomové práce) objevují jen koncepty přejaté z profesionální armády od vojáků z povolání – těm se dlouhodobě věnuje například Zetocha (2007), který do českého prostředí přináší koncept postmoderní armády F. Battistelliho (1997) navazující na C. Moskose (1994) a předkládá následující typologii motivací:

- a) předmoderní (institucionální) – např. *vlastenectví, služba vlasti, řád, přínos pro společnost, tradice, hrdost*;
- b) moderní (zaměstnanecké) – např. *jistota finančního přínosu, možnost vazby na AČR*;
- c) postmoderní, (postmaterialistické) – např. *touha po dobrodružství, touha po nevšedním zážitku, únik z reality, nová výzva, překonání sebe sama*.

Stejně jako Zetocha s těmito kategoriemi pracovala i Čavrnochová (2012). Na základě vlastních výzkumů se oba shodují na tom, že institucionální motivace ustupují do pozadí. Oba však pracují pouze s profesionálními vojáky, a navíc v době před začátkem válečného konfliktu na Ukrajině. Vezmeme-li v potaz AZ, pak finanční motivace (spadající typicky do zaměstnanecké kategorie motivací) nepřichází k úvahu – ze služby vždy plyne pouze menší, vedlejší přírůdek (Stejskal 2015). Provedl jsem proto analýzu sekundárních dat z bakalářských a diplomových prací (např. Burian 2012; Kamenský 2015; Kopecká 2015; Stehlíková 2018), z níž vyplynulo, že zaměstnanecké motivace jsou zmiňovány na posledním místě, nebo jsou nejméně zastoupeny. Klíčovou roli hrají institucionální motivace v kombinaci s postmateriálními. Autoři citovaných akademických prací zdůrazňují, že motiv vlastenectví, touha po dobrodružství a být užitečný je pro aktéry prioritou.

Data z mého výzkumu naznačují, že trojstupňový model podle Zetochy je až příliš zjednodušující pro zachycení všech dimenzí motivací, které uchazeči o AZ či účastníci DVC mají (Zetocha 2007). Ve všech případech se jednalo o kombinaci mnoha faktorů, které k rozhodnutí vedly. Předpokladem výzkumu bylo, že u příslušníků aktivní zálohy jsou stále velmi akcentovány motivace institucionální, ba hrají přímo klíčovou roli. Ačkoliv pocit vlastenectví (coby zástupce institucionální kategorie) neuvedl nikdo jako primární motivaci, při hlubší analýze rozhovorů se ukazuje jako silný motiv, který má většina se službou spojený – například v projektivní a asociační technice, kdy jsem se tázal na jedno slovo, které se jim váže s pojmem armáda / aktivní záloha. S aktivní zálohou se jim pojila právě pomoc, dobrovolnost, připravenost a vlastenectví. Navíc Zetocha řadí do této kategorie rovněž „touhu být prospěšný pro společnost“ (ibid.: 32), která je akcentována u většiny dotazovaných, na rozdíl od výzkumů prováděných s profesionálními vojáky (např. Čavrnochová 2012; Černá 2022; Komendová 2014; Poláček 2018).

Nelze pominout otázku hodnot, na kterou mnozí kladli důraz, ať už byly spojeny s životním stylem v naší zemi („Hodně důležitý jsou svobody – tady všichni Amerika, jak je skvělá, ale seš tam strašně nesvobodnej – nemůžeš si sednout do parku a dát si pivo. U nás máme vyvážený, že stát chrání člověka, ale přitom ho příliš neomezuje“ [vojínka č. 1]), nebo s Evropskou unií („Evropská kombinace systému a kultury – každý má příležitost být úspěšný a třeba nebýt korumpovatelný. Jsou to spíš hodnoty, za které bych bojoval – demokracie, svoboda, tolerance, než vlast jako taková“ [vojín č. 7]), všechny se nějakým způsobem dotýkaly svobod. Vojenská služba, která je cestou k naplnění ideálu

občana, jemuž není lhostejný osud jeho vlasti, váží si hodnot s ní spojených a má touhu tyto hodnoty bránit, podle Zetochy spadá do *institucionálních* (předmoderních) motivací (Zetocha 2007: 31).

Jak se však ukazuje, tento model nedostačuje dnešní době a podobě aktivní zálohy, ve které lze naopak prvek svobody vnímat jako čistě postmoderní záležitost. Zetocha říká, že postmoderní motivace zahrnují touhy jednotlivce po naplnění vlastních ambicí. Pokud někdo nechce do armády kvůli ztrátě politických ambicí, lze to vnímat jako postmoderní záměr. „Chtěl jsem do profesionální armády, ale jak jsem řekl, pro mě je svoboda na prvním místě, a v tom mi AZ vyhovuje. Já se zajímám o politiku a moje politické ambice by byly pryč. Myslím si, že potenciál, který mám, by byla škoda nechat jen v armádě“ (*vojín č. 5*). Nebo trochu z jiného úhlu: „Zvažovala jsem profesionální armádu, ale ten režim, to asi ne. Jako vstávat v 6 ráno, a taky mě můžou převelet, když máš rodinu, je to dost limitující – děti, školy, manžel, práce, takže to nepřipadá v úvahu. To moc na vážno. Takhle si z toho vezmeš to hezký – pomůžeš, vyzkoušíš si to, ale zůstaneš tak trochu jednou nohou na svobodě a nevztahuješ se na tebe brutálně přísná pravidla“ (*vojínka č. 1*). Zde již Zetocha nedává uspokojivé vysvětlení – ambice, hodnoty, svoboda, politické vyjádření se zde bijí na pomezí institucionálních a postmoderních motivací, bude tedy třeba revidovat to, jak je vnímáme.

Stereotypní představy – problém a výzva zároveň

Motivy, které se v rozhovorech opakovaly, se často dotýkaly stereotypních představ o armádě, jež stále kolují v hlavách české společnosti a ovlivňují náš pohled na armádu a samotné vojáky. Jak ty negativní – „hlupák, guma, zelený mozek, někdo, kdo na sebe řve, člověk, co nezvládá jiné práce, macho, který si léčí své komplexy“ (*vojín/ka č. 2, 4, 5, 7*), tak na druhé straně představy vojáků jako hrdinů, kteří vždy zachrání situaci: „Když vidím vojáka, mám vždy respekt“ (*vojínka č. 4*), „Vždycky nakonec přijdou tihle lidé v uniformě a vytáhnou nás z průseru“ (*vojín č. 8*). Ať už jsou zdrojem těchto představ filmy, nebo cokoliv jiného, podle informátorů tyto stereotypy ovlivňují vnímání armády společností, což se může promítnout i do náboru potenciálních rekrutů, kteří buď jejich vlivem o službu vůbec zájem nemají, anebo v opačném případě si tento zájem musí obhájit ve vztahu k rodině a okolí.

Část těchto představ může dle odpovědí informantů plynout z toho, že armádní prostředí se veřejnosti jeví jako neprůhledné, tajné apod., podle nich

je důležité, aby byla armáda vidět, tj. aby byla v kontaktu s veřejností. Možná je právě tohle důvod, proč má skutečně, tak jak někteří popisovali, PR armády tendenci neustále zpřístupňovat vojenské prostředí, zprostředkovávat vhledy do zákulisí. Ať už jde o jednorázové akce, jako jsou dny otevřených dveří, dny AČR, IZS aj., nebo o strategie příspěvků na sociálních sítích přinášejících pohledy do zákulisí. Například právě v tuto chvíli probíhá aktivní spolupráce s influencerem Janem Hajko (především na YouTube). Ten vždy stráví celý den u vybrané jednotky, která mu ukáže, co přesně má v armádě na starost, a na základě toho vznikne sestříhaný videoklip poutavý pro široké publikum (Armáda České republiky 2023). Tím lze rovněž vysvětlit energii a finance vydávané na rozpohybování projektu POKOS, který má veřejnost s bezpečnostní problematikou systematicky seznamovat.

Není možné nezmínit, že na případné motivace pro účast na AZ má vliv i aktuální bezpečnostní situace. Celkově dotazovaní předpokládali, že se společnost bude díky válce na Ukrajině víc zajímat o armádní problematiku, nebude již obtížné sehnat pro armádu finanční prostředky a lidé se budou více zapojovat do obrany státu. Čímž odkazují na princip responzibilizace, který říká, že se zvyšuje tlak na převzetí odpovědnosti a na to, že každý jedinec musí učinit samostatné rozhodnutí v zájmu zabezpečení potřeb, jako je mimo jiné obrana (Juhila – Raitakari – Hall 2016). Dobře to ilustruje odpověď *vojína* č. 8: „Kdo chce mír, připravuje se na válku – to nám Ukrajina ukázala, že to není někde daleko, ale může to být rychle tady, a proto je třeba se připravovat – stát i každý občan.“ V širším smyslu se z odpovědi dá vyčíst i to, že vstup do AZ může být reakcí na responzibilizační diskurz armádního náboru a celkově neoliberální responzibilizační tlaky.

Aktivní záloha a koncept transmigrace

S novým teoretickým rámcem, potřebou rekonceptualizace pohledu na AZ, na jejich jedinečnou pozici v rámci armády přišli Edna Lomsky-Feder, Nir Gazit a Eyal Ben-Ari z Hebrejské univerzity ve své studii *Reserve Soldiers as Transmigrants* (Lomsky-Feder et al. 2008), kde navrhují přirovnat vojáky AZ k transmigrantům. Samotná transmigrace vychází z transnacionalismu – příkladem může být člověk pocházející z jedné země, kde má rodinu a přátele, pracující však v jiném státě, kde rovněž vytváří nějaké sociální vazby. Neustále mezi těmito státy („světy“) migruje, má dva domovy. „Nerezignují na udržování původních sociálních vztahů a nevzdávají se původních identit“ (Szaló 2007: 8).

„Tito lidé žijí v heterogenním sociálním prostředí, mají stále vazby na původní prostředí a transnacionalismus zkoumá, jak tyto vazby ovlivňují imaginaci, jednání a každodenní život aktérů žijících na všech koncích transnacionální vazby“ (Henig 2007: 96). Přirovnání k transmigrantům podtrhuje strukturální dualitu vojáků-občanů, zavádí mnohem dynamičtější a procedurální důraz k této strukturální charakterizaci a objasňuje to, jak rezervisté neustále „cestují“, zprostředkovávají a někdy vytvářejí kritické perspektivy mezi armádou a širší občanskou společností (Lomsky-Feder et al. 2008: 594).

Užití tohoto konceptu nám umožňuje uchopit specifickou pozici členů aktivních záloh, kteří jsou jednou nohou vojáky a druhou občany. Tato – na první pohled – disbalance se dobře projevuje v reakci okolí záložníků. Lidé, kteří je doposud znali z jiné stránky, mohou být novou rolí překvapeni. „Ze začátku byla moje rodina taky proti – klasicky máme se o tebe boje, nevěděla, co to bude, co když se mi něco stane. Ale pak se to změnilo – moje máma a táta jsou na mě hrdí, že jsem tady a tohle dělám“ (*vojín č. 8*). Moji nejbližší kamarádi mě podporují a pomáhají mi, a pak je druhá skupina lidí včetně mého manžela, který si myslí, že si tím léčím krizi středního věku, dokonce mi zakázal, abych to říkala některým společným přátelům nebo jeho rodině, která je věřící a armádě příliš nedůvěřuje“ (*vojínka č. 1*). Případ této vojínky je krásným důkazem střetu dvou světů. Podobně jako transmigranti mohou sdílet své zážitky z nových dalekých zemí, stejně tak je mohou sdílet vojáci aktivní zálohy, z nichž mnozí posílali rodině a přátelům každý večer zprávy, co nového je během náročného dne potkalo.

V souladu s tím navrhuji, abychom se na zálohy dívali jako na druh sociálního a organizačního spojení – jsou to vojáci i civilisté, jsou mimo vojenský systém a zároveň uvnitř něj a jsou zapojeni do obou sfér. Navíc tím, že se pohybují mezi těmito dvěma světy, jsou záložníci prostředníky neustálého toku myšlenek, identit a sociálních vazeb mezi nimi. Ačkoli mohou sloužit mnoho let ve vojenském prostředí, jsou zakořeněni spíše v civilní sféře. Nejedná se tak o vojáky, jejichž životy si téměř zcela přivlastňují ozbrojené síly, ale o vojáky, kteří jsou zapojeni pouze částečně (Lomsky-Feder et al. 2008). Na základě toho vytvořili několik bodů, které charakterizují AZ jako transmigranty:

- a) neustále cestují mezi dvěma „světy“, ovlivňují je a působí v nich jako mediátoři;
- b) jejich skupinová identita na rozdíl od profesionálů zahrnuje oba aspekty – civilní i vojenský;

- c) představují velký potenciál, ale i hrozbu pro profesionální armádu;
- d) jejich život má procesní povahu zahrnující neustálou mobilizaci, službu, demobilizaci, civilní život a opětovnou mobilizaci (Lomsky-Feder et al., 2008: 599).

Zaměříme-li se na bod c), potenciál vojáků AZ můžeme spatřovat především ve využívání jejich civilní odbornosti. Ať je tak činěno záměrně, či nikoliv, záložníci při výkonu vojenské práce často čerpají ze svých civilních zkušeností a znalostí. Jak uvádí Zwiefelhofer (2020), bylo by proto vhodné se na jejich odbornosti zaměřit, více s nimi pracovat a zapojit je do úkolů, které jsou vojákům svěřovány na vojenských cvičeních. „Armáda České republiky v současné době nijak významně nevyužívá široké palety civilních odborností příslušníků AZ, ačkoliv jimi disponuje ..., z personálního hlediska jsou civilní odbornosti reflektovány pouze u několika útvarů“ (ibid.: 107).

Hrozbu lze v případě AZ vždy vnímat zároveň jako výzvu. Ať už se jedná o úroveň jejich výcviku, kterou lze stěží srovnávat s připraveností profesionálních vojáků (např. Stejskal 2015), nevyužívání jejich odbornosti bývá často důvodem pro vstup, resp. později pro odchod z AZ (srov. Zwiefelhofer 2020); možnost užití odbornosti v rámci dobrovolnické činnosti viz Frič a Pospíšilová 2010, ale nakonec i potenciál neakceptovat „zajeté“ pořádky a narušovat tak jinak nehybnou strukturu mnohdy zkostnatělého armádního systému (Lomsky-Feder et al. 2008: 604). Jako jisté ohrožení mohou být vnímáni i kvůli své jinakosti, kterou pro tento systém představují, ostatně podobně jako migranti, kteří vstupují do majoritní společnosti a nutně dochází ke tření (srov. Szaló 2007).

Poslední bod charakteristiky, tedy procesní povaha života vojáků AZ, je velmi zajímavý. Když nastupují opět do služby, ptají se: „Co je nového?“, stejně tak, jako se ptá člověk (migrant), který přišel domů po dlouhém pobytu v zahraničí. Stejně jako migranti nejsou již nikdy stejní, když znovu navštíví svou vlast, tak i záložníci jsou jiní pokaždé, když nastoupí do služby. Záložníci často nepovažují dění kolem sebe za samozřejmé, a proto mohou být vůči zavedeným pořádkům náročnější než vojáci z povolání. Mají zvláštní druh „dvojího vidění“ (nebo „dvojího vědomí“): vidí ve vojenské organizaci věci, které lidé z jejího vnitřku nebo vnějšku nevidí (nebo nechtějí vidět) (Lomsky-Feder et al. 2008: 600).

Podobně jako u transmigrantů si někteří autoři všímají, že postavení vojáků v AZ není bezproblémové a v mnohém klade na jedince velké nároky. Moskos (2005: 68) si například uvědomuje vliv na rodinný život příslušníků AZ:

„Zatímco u vojáků z povolání je do procesu vtažena celá rodina (zdravotní pojištění, školy, slavnostní události), v případě aktivní zálohy je členství spíše záležitostí jednotlivce, rodinným příslušníkům žádné benefity nevznikají.“ Dále se autoři shodují, že AZ z podstaty věci nemohou být vnímány jako plně „profesionální“, jelikož nedosahují dostatečné úrovně výcviku a jejich potenciál využití vidí spíše na mírových misích, kterým svou přítomností dodávají legitimitu (ibid.), či v podpoře dobrého jména armády a jeho přijetí občany (Lomsky-Feder et al. 2008). Postavení vojáků AZ je tak velmi nejednoznačné, a to jak pro ně samé, pro jejich bezprostřední okolí, tak i pro samotnou armádu – organizaci, pod kterou spadají. Zde se otevírá prostor, který je opět propojuje s transmigranty – podobně jako oni tak mohou zažívat z jedné strany nepochopení (např. od rodiny), ze strany druhé nepřijetí (např. od armádních profesionálů), a z toho plynoucí pocit vykořenění.

Skutečnost, že se vojáci v AZ setkávají s nepochopením, je může vést k určitým tendencím skrývat to, že jsou členy aktivní zálohy, nebo k větší ochraně soukromí. Ptal jsem se proto informantů, zda se otevřeně hlásí ke členství v AZ či účasti na DVC. „Snažím se o tom mluvit co nejméně. Nechci být typ člověka, co jezdí metrem v uniformě, jen aby ukázal, že je v armádě. Není to nějaké tajemství, ale budu to držet pro sebe“ (*vojín č. 6*). „Nebudu o tom moc mluvit, není to tak že bych se styděl, ale není to něco, co mě definuje, není proč to říkat na první dobrou“, doplňuje *vojín č. 3*, který svou odpovědí otevírá téma identity. Snaha o skrytost, soukromí, představa „druhé identity“, která však není definující, je nástrojem, jak se distancovat od potenciální nálepky „zelenej mozek aj.“ Nechtějí se spojovat s identitou „vojáka“, která je zatížená příliš mnoha symboly, a proto cíleně využívají svoji strukturální duality a podobně jako transmigranti mohou oba tyto identitní módy přepínat (Lomsky-Feder et al. 2008).

Tento pohyb mezi dvěma světy může v některých případech nabývat zcela reálných podob, jako to ukazuje případ *vojínky č. 1*: „Překvapil mě postoj partnera – nejdřív se k tomu stavěl špatně, ale čím dýl tady jsem, tím víc mě podporuje, každý večer píšu rodině na WhatsAppu, jak se tady mám, že mám puchýře tady a tam – mají z toho takovou reality show.“ Tato vojínka se v průběhu kurzu stala pro rodinu jakousi celebritou, která podávala bezprostřední zkušenost zážitků „z onoho veřejnosti nepřístupného, záhadného světa“.

Závěr

Co se týká souvislosti aktuálního ozbrojeného konfliktu na Ukrajině a enormního zájmu o službu v AZ / absolvování DVC, ukazuje se tato souvislost jako bezesporná, přihlédneme-li k dlouhodobému vývoji počtu vojáků v AZ. Ačkoliv jsem nehovořil s uchazeči, kteří se rozhodli čistě v reakci na válečný konflikt, přesto téma války jak v rozhovorech, tak především v motivacích jednotlivců rezonovalo. Nicméně na základě mých zjištění předpokládám, že ti, kteří se rozhodli vstoupit do záloh čistě v reakci na válečný konflikt, se na kurz buď vůbec nedostanou (jelikož se to jeví jako slabá motivace, nemusejí projít psychotesty apod.), anebo budou tvořit méně významnou menšinu. Pro zapojení do AZ či absolvování DVC se jeví jako žádoucí dlouhodobé motivace, které v ideálním případě zahrnují i volnočasové aktivity z bezpečnostního oboru.

Samotné motivace se ukázaly být multifaktoriální, nejednoznačné, jde o kombinace mnoha vlivů a nelze tedy říci, že by motivace typu „válka v blízkosti naší země“ byla dostatečnou motivací sama o sobě. Nejčastěji chtěli dotazovaní pomoci v případě krizí, být prospěšní pro společnost anebo získat nové zkušenosti, uplatnit své profesní znalosti a splnit si skrze AZ svůj sen být v armádě.

Koncept transmigrace se ukazuje jako odpovídající strukturální dualitě identit vojáků v AZ a je vhodné používat jej jako metodologické brýle. Status transmigranta přináší vojákům AZ řadu výhod, ale i mnoho překážek, které musí překonávat. Mezi výhody patří uplatnění civilních znalostí, možnost užívat výhody obou sfér (civilní i vojenské), mezi překážky pak vliv na rodiny záložníků a občasná pobývání v jakémsi vakuu (ani zcela voják ani zcela civilista).

V neposlední řadě v práci poukazují na celou řadu stále přetrvávajících stereotypních představ a předsudků vůči vojákům v očích české společnosti. Ať už se jedná o Švejka, zelené mozky, gummy či lampasáky, jsou vojáci, a především vojáci AZ, vystaveni nepochopení a nepřijetí ze strany vlastní rodiny a přátel, což může vést na straně vojáků ke snahám skrývat svou druhou vojenskou identitu, na straně armády k větší potřebě být vidět, snažit se budovat a utvářet pozitivní obraz, čemuž slouží i nasazení vojáků mezi civilní obyvatelstvo (např. při povodních, pandemii Covid-19 aj.), které přispívá ke sblížení civilního a vojenského prostředí. Vojáci AZ v tomto hrají důležitou roli mediátorů, na což poukazuje řada autorů.

Oblast AZ přináší celou řadu podnětů pro další akademické bádání, a to jak již v práci zmíněný návrh na vizuální analýzu sociálních sítí armády, tak především apel na další empirický výzkum aktivních záloh, především z pohledu

konceptu transmigrace a respozibilizace. Ani na závěr zmíněné pojetí armády jako referenční skupiny nebylo dosud předmětem zkoumání, ač se to ukazuje jako podstatný fenomén. Na základě zúčastněného pozorování mám představu o tom, že by bylo rovněž účelné provést diskurzivní analýzu jaksi odlišněného slovníku používaného v armádním prostředí.

Jan Bubanec je absolventem studia humanitní vzdělanosti na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. Ve své bakalářské práci se zaměřil na armádní prostředí a specifika aktivní zálohy, které je sám členem. Ve studiu na FHS UK pokračuje v navazujícím magisterském programu antropologická studia.
Kontakt: jan.bubanec@seznam.cz

Seznam použitých zkratk

AČR = Armáda České republiky
AZ = aktivní záloha
ČR = Česká republika
DVC = dobrovolné vojenské cvičení
HDP = hrubý domácí produkt
IZS = integrovaný záchranný systém
KVV = krajské vojenské velitelství
OS = ozbrojené síly
POKOS = příprava občanů k obraně státu
USA = Spojené státy americké

Prameny a literatura

- Armáda České republiky. 2023. „Youtuber Jan Hanko strávil den u Vojenské policie. Co vše s námi zažil a jak se mu u nás líbilo? Vojenská policie tak...“. Sdílený příspěvek. Facebook. <https://www.facebook.com/ArmadaCeskerepubliky/posts/pfbid0CeAEgduV3jhn7xoziz9yvVnYD1M6Ehu1dgPdMz5Pt8Hjv59aPFRt3V8YUKzhXo83l>.
- Burian, Tomáš, Bc. 2012. „Aktivní záložník v české realitě“. Diplomová práce, Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.
- Čavrnociová, Jana, Bc. 2012. „Občanství a vlastenectví u příslušníků Armády České republiky“. Diplomová práce, Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Černá, Anna. 2022. „Armáda České republiky: Motivace sloužit vlasti“. Bakalářská práce, Pardubice: Univerzita Pardubice. https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/78953/ACR_Motivace_slouzit_vlasti_Cerna.pdf.
- Frič, Pavol – Pospíšilová, Tereza. 2010. *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Praha: Agnes + Hestia.

- Haluzík, Radan. 2018. *Proč jdou chlapi do války. Emoce a estetika u počátků etnických konfliktů*. Praha: Dokořán.
- Henig, David. 2007. „Transnacionalismus.“ *AntropoWebzin (Plzň)* 3 (2-3): 94-103., 2007, 2–3: 94–103.
- Janeček, Petr. 2023. *Anekdoty a vtipy jako antropologická univerzálie? Kolektivní humor pohledem etnologie*. Video přednáška. Pátečníci. Viničná 7, PŘF UK. Dostupné z <https://www.patecnici.net/prednasky/petr-janecek-anekdoty-a-vtipy-jako-antropologicka-univerzalie-kolektivni-humor-pohledem-etnologie/> [cit. 2023-08-26].
- Juhila, Kirsi – Raitakari, Suvi – Hall, Christopher (eds.). 2016. *Responsibilisation at the Margins of Welfare Services*. Routledge. Dostupné z <https://doi.org/10.4324/9781315681757> [cit. 2022-11-25].
- Kamenský, Emil. 2015. *Aktivní záloha ozbrojených sil jako náplň volného času*. Rkp. diplomové práce obhájené na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně.
- Komendová, Kateřina. 2014. *Dobrovolnictví a ozbrojené síly*. Rkp. diplomové práce obhájené na Univerzitě Karlově v Praze.
- Kopecká, Jana. 2015. *Aktivní záloha*. Rkp. bakalářské práce obhájené na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích.
- Kopecký, Josef. 2023. „Poslanci schválili dobrovolné předurčení i nejméně 2 procenta HDP pro obranu.“ *iDNES.cz*. 21. duben 2023. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/snemovna-vydaje-na-obranu-2-procenta-hdp-cernochova-penize-pro-ucitele.A230421_052254_domaci_kop [cit. 2023-09-12].
- Lomsky-Feder, Edna – Gazit, Nir – Ben-Ari, Eyal. 2008. „Reserve Soldiers as Transmigrants: Moving between the Civilian and Military Worlds.“ *Armed Forces & Society* 34, 2008, 4: 593–614. Dostupné z <https://doi.org/10.1177/0095327X07312090> [cit. 2022-11-15].
- Ministerstvo obrany. 2017. „Průvodce vojáka v záloze vojenskou činnou službou.“ Ministerstvo obrany. Dostupné z https://kvv-jihlava.army.cz/sites/kvv-jihlava.army.cz/files/dokumenty/zakladni-stranka/pruvodce_vojaka_v_zaloze_vojenskou_cinnou_sluzbou.pdf [cit. 2023-09-16].
- Ministerstvo obrany. 2023a. „Aktivní záloha ozbrojených sil České republiky.“ Aktivní záloha. 2023. Dostupné z <https://aktivnizaloha.army.cz/> [cit. 2023-09-15].
- Ministerstvo obrany. 2023b. „Výbor pro obranu projednal a podpořil novou brannou legislativu.“ Informační servis Ministerstva Obrany. 14. březen 2023. Dostupné z <https://mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/vybor-pro-obranu-projednal-a-podporil-novou-brannou-legislativu-242663/> [cit. 2023-09-11].
- Moskos, Charles. 2005. „Toward A New Conception of the Citizen-Soldier.“ *The Officer* 81, 2005, 5: 67–70.
- Poláček, Jaroslav. 2018. *Plánování a realizace procesu rekrutace lidských zdrojů v rámci Armády České republiky*. Rkp. bakalářské práce obhájené na Českém vysokém učení technickém v Praze.
- Stehlíková, Jiřina. 2018. *Motivace pro vstup do aktivních záloh z pohledu žen*. Rkp. diplomové práce obhájené na Univerzitě Karlově v Praze.
- Stejskal, Libor. 2015. „Voluntary Civic Participation in Defence. The Concept, Experience, and Perspectives.“ *Obrana a strategie* 14, 2015, 2: 119–33. Dostupné z <https://doi.org/10.3849/1802-7199.14.2014.02.119-133> [cit. 2022-12-11].

- Szaló, Csaba. 2007. *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Tauberová, Daniela. 2023. „V kraji vyletěl zájem o armádní zálohy, u ‚příjímaček‘ míň odpadají ženy.“ *Olomoucký deník*, 18. leden 2023. Dostupné z https://olomoucky.denik.cz/zpravy_region/valka-na-ukrajine-zvedla-zajem-o-aktivni-zalohu-hlasi-se-i-zeny-20230118.html [cit. 2023-09-12].
- Uhlíř, Patrik. 2023. „Armáda využije kompenzace od USA na modernizaci darovaných vrtulníků.“ Česká televize. 8. březen 2023. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3570233-armada-vyuzije-kompenzace-od-usa-na-modernizaci-darovanych-vrtulniku> [cit. 2023-09-11].
- Vik, Jakub. 2022. „Kvůli válce na Ukrajině výrazně vzrostl zájem o vstup do aktivních záloh Armády České republiky.“ Český rozhlas. 17. březen 2022. Dostupné z <https://hradec.rozhlas.cz/kvuli-valce-na-ukrajine-vyrazne-vzrostl-zajem-o-vstup-do-aktivnich-zaloh-armady-8703456> [cit. 2022-11-20].
- Zetocha, Karel. 2007. *Obranné zdroje České republiky 2007*. Brno: Univerzita obrany.
- Zwiefelhofer, Tomáš. 2020. „(Not)utilizing the Civilian Expertise of Individual Reservists in Czech Army Active Reserve Forces.“ *Obrana a strategie* 20, 2020, 2: 105–116. Dostupné z <https://doi.org/10.3849/1802-7199.20.2020.02.105-116> [cit. 2023-03-11].